

МОДАЛЬНІСТЬ ЯК ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНА ОСОБЛИВІСТЬ АНГЛІЙСЬКИХ ЕПТОНІМІВ

Решетова А.С.,

Інститут мовознавства імені О.О. Потебні НАН України,
вул. Грушевського, 4, м. Київ, 01001,
asayko@ukr.net

У статті йдеться про одну з особливостей ептонімів — модальність. Прототипна модальна організація ептонімів, що за своєю формою становить речення, а за змістом — інтертексти, істотно впливає на можливість застосування їх у різних ситуаціях. Інформацію несе навіть не так набір слів, як вибір даного ептоніма та його використання в певному дискурсі. Роботу виконано на матеріалі англійської мови.

Ключові слова: ептонім, модальність, інтертекстуальність, дискурс, мовна одиниця, текст.

Решетова А.С.

Модальность как интертекстуальная особенность английских эпонимов

В статье рассматривается одна из особенностей эпонимов — модальность. Прототипная модальная организация эпонимов, которая по своей форме представляет предложение, а по содержанию — интертекст, существенно влияет на возможность применения их в различных ситуациях. Информацию несет даже не так набор слов, как выбор данного эпонима и его использование в определенном дискурсе. Работа выполнена на материале английского языка.

Ключевые слова: эпоним, модальность, интертекстуальность, дискурс, языковая единица, текст.

Reshetova A.S.

Modality as intertextual feature of English eponyms

The article considers eponyms' modality. Eponyms arouse interest due to both their semantics and their being an organic part of communication the tool of forming, expressing and exchanging opinions. Of course any catch phrase is primarily informative. However, the choice of eponym and its usage in a particular type of discourse impacts the transmitted information and recipient's respective interpretations.

In specific contexts eponyms undergo metaphorization and grammatical restructuring. The latter encompasses the change in their modality. We speak of the sentence as a prototype modal organization of eponyms. At the same time we identify its inner structure as intertext.

Key words: eponym, modality, intertextuality, discourse, language unit, text.

З огляду на наукові джерела можна констатувати, що сучасні лінгвістичні дослідження характеризуються виразною тенденцією до опису і вивчення лексичних та фразеологічних мовних одиниць. Крилаті вислови привертають особливу увагу і активно використовуються в численних наукових та інших текстах, фіксуються в лексикографічних виданнях, адже вони вважаються, зокрема, одним із важливих засобів задоволення художньо-естетичних потреб мовців як членів суспільства у процесі мовної комунікації.

Виклад результатів наукового пошуку нерідко супроводжується термінотворенням, і якщо відсутнє спеціальне конкретне й загальноприйняте найменування, то наявні варіанти або ж «версії» термінологічних назв можуть сприйматися й відповідно тлумачитися по-різному. Це, зокрема, стосується виразів, які протягом свого існування

не отримали уніфікованого визначення, але зберегли при цьому в своїй семантиці відбитки численних контекстів. Так, наприклад, вираз «крилаті слова» на позначення (різновиду) ептонімів¹ бере свій початок в античних джерелах, а його кальковані відповідники в сучасній термінології вкоренилися в багатьох європейських мовах (наприклад, *англ.* winged words, *нім.* geflügelte Worte). Як зазначав Є.Д. Поліванов, наявність таких лакун у науковій парадигмі пояснюється тим, що вивчення значень слів стосується двох розділів мовознавства — лексикології (конкретних) та морфології (абстрактних), а опис семантики словосполучень — синтаксису. Виходячи з цього, на його думку, фразеологія повинна доповнити

¹ Ептоніми — вислови відомих людей, назви кінофільмів, творів художньої літератури та мистецтва.

названий вище ряд як наука про конкретні значення словосполучень.

Помітним зрушенням у фразеології ХХ — початку ХХІ ст. стала поява монографій С.Г. Шулежкової, Л.П. Дядечко та О.Д. Огуя, в яких було здійснено спробу уніфікувати різноструктурні одиниці з «печаткою авторства». Так, було запропоновано новий термін — «ептоніми». На думку Л.П. Дядечко, тісний зв'язок ептоніма — крилатого слова або виразу в суто лінгвістичному сенсі — з первісною конситуацією, залежною також від того, яким елементом архітекτονіки тексту виступає ептонім і якою структурою він володіє, впливає на вибір способу і типу образної мовної одиниці, що семантизується. Крім того, як підкреслює дослідниця, структурна особливість ептонімів повинна визначати спосіб їх семантичного опису і характер інформації [2].

Отже, ептоніми (крилаті слова й вирази, або афоризми, або інтертекстеми) цікаві не лише своєю семантикою, але й тим, що, подібно до паремій, вони залучаються до комунікативного процесу, а «знаки ситуацій (паремії та крилаті фрази) виконують номінативну функцію, іменуючи не квант дійсності, як це робить лексема чи ідіома, а всю картину...» [4, 85]. Отже, ептоніми стають органічною частиною спілкування, адже вони беруть участь у формуванні, висловлюванні та обміні думками. Звичайно, будь-який крилатий вислів насамперед інформативний, причому інформацію несе не так набір слів, як вибір даного ептоніма та його використання в певному дискурсі.

На думку О.І. Приймачок, прототипна модальна організація ептонімів, що за своєю формою становить речення, а за змістом — інтертексти, істотно впливає на можливість застосування їх у різних ситуаціях. Залучення до мовленнєвого обігу певної крилатої фрази є актом вираження модальної семантики, окремих модальних значень.

Цілком природно, що граматична субституція ептонімів не так помітна, як словесна. Цим, очевидно, й пояснюється той факт, що увагу мовознавців передусім зосереджено на лексико-семантичній, фонетичній, словотвірній, морфологічній субституції, імплікації, експлікації та контамінації прототипів [3, 194–222].

Генетично кожний ептонім — це фрагмент якогось первинного тексту, і тому він має своє первинне значення. Вживаючись в іншому словесному чи ситуативному оточенні, він може метафоризуватися, подібно до того, як це відбувається з пареміями. Коли ж зміни стосуються не тільки смислових зрушень ептоніма, але і його глибинної граматичної структури, то такі зміни можуть називатися модальними [5]. Наприклад, відома фраза американського театрального критика Клайва Барнса (Clive Barnes) “*One picture is worth*

ten thousand words” (для Printers’ Ink від 10 березня 1927 р.) зазнала модальної трансформації внаслідок переходу із «зони волонтактивного характеру» до зони неволонтактивної. Так, у статті про технології, які пропонують новітні можливості відеозйомок, фраза звучить інакше: “*If pictures are worth a thousand words, videos are worth ten thousand more*” [5]. Автор статті вдало підібрав вираз, який легко закарбовується в пам’яті потенційних покупців, обігравши слово “*picture*”. Ось ще один приклад втрати первинної волонтактивності: фраза з кінофільму “*The Crown*” (1928 р.) “*Marriage isn’t a word — it’s a sentence!*”, яка мала імперативний характер, але зазнала трансформації й набула гумористичного звучання: “*Marriage isn’t a word — it’s a complete sentence*”. Тепер вона «має попит» серед чоловіків, уживається здебільшого у виданнях для чоловіків, і стає дедалі популярнішою. Іншим прикладом є “*Marriage isn’t a word — it’s a sentence?*”, де втрачається категоричність і зсуваються семантичні акценти.

Відомий вираз “*Elementary, my dear Watson*”, узятий із творів про Шерлока Холмса і доктора Ватсона, також зазнав модифікації. Так, у 2014 р. з’явилася книга під заголовком “*Elementary, my dear Watson*”, де головними героями виступають діти з такими ж іменами, з якими трапляється безліч фантастичних подій [7]. Не обійшлося без запозичень і в бізнесовій сфері. У британському журналі “*The Register*”, що спеціалізується на техніці, було опубліковано статтю під заголовком “*Elementary, my dear IBM: When will Watson make money?*”. «Суперкомп’ютер» фірми IBM оснащено системою «питання — відповідь». Основне завдання віртуального Ватсона — розуміти питання і знаходити на них відповіді у базі даних. Тобто комп’ютерна програма перейняла не тільки ім’я детектива, але і його «суперздібності». До того ж автор журнальної публікації використав ще й знамениту фразу героя книги. Це був спритний хід для привертання уваги і поширення інформації [8].

Вираз *cold war*² існує від 1947 р. і стосується насамперед зовнішньої політики США та Радянського Союзу. Ним користуються досить часто і, що найцікавіше, він не втратив свого смислового значення. Наприклад, канал CNN випустив репортаж під заголовком “*The emergency of the ‘cyber cold war’*” [9] після оголошення результатів виборів на пост президента США. В ньому йдеться про те, що американські підрозділи служби безпеки звинувачують російських хакерів у підробці результатів виборів.

² «Сегодня мы находимся в состоянии холодной войны», — заявил Барух в законодательном собрании Южной Каролины 16 апреля 1947 г. Оборот «холодная война» предложил его помощник — публицист Херберт Суоп (H. Swop) [8].

Журналісти, які працювали над випуском цього репортажу, модифікували давно усталений вираз словом “cyber” і за допомогою короткого вислову виразили глибокий зміст, що має оцінний характер. Як бачимо, смислові зрушення не відбулися, хоч вираз і розширив свою сферу застосування внаслідок додавання іншого слова (cyber).

Щодо того, звідки бере свій початок вираз “*The end of History*”³, немає конкретних даних. В одних джерелах посиляються на заголовок статті в газеті “*The National Interest*” (1989) [1], в інших вказують на те, що вираз належить французькому філософу і математику А.А. Курно. Незважаючи на це, він активно використовується в медіа-дискурсі. Під багатообіцяючим заголовком “*End of History ‘After the end of History’*” [10] вийшла стаття в американському видавництві “LobeLog”, що мала великий резонанс серед читачів. Вона стосувалася політичних змін в Америці після перемоги Дональда Трампа на виборах президента. Автор статті підкреслив, що прихід на пост нового президента поставить крапку в «минулій» історії (зокрема, йшлося про стосунки між Росією та США) і дасть початок новій. Якщо простежити тенденцію вживання цього епоніма, то можна побачити, що він постійно вживається в контексті *cold war* і не змінює свого конотативного значення. Як бачимо, модифікації не відбувається, але він виступає маркером інтертекстуальних зв'язків, поєднує новий текст із уже

³ Оприлюднення заголовка книги американського філософа і політолога Френсіса Фукуями в журналі “*The National Interest*” мало гучний резонанс у пресі. В уявленні Фукуями кінець історії не означає кінець подій в історії, бо йдеться про кінець століття ідеологічних протистоянь.

відомим, інтегрує його у створений раніше культурний контекст.

Візьмемо для прикладу також епонім *dogs of war*⁴. Простежуючи контекст ужитку цього виразу, помічаємо, що тематика стосується здебільшого військової сфери, де йдеться про фінансові питання, пов'язані з бойовими діями. Нині ж контекст реалізації зазнав змін. Так, епонім уживається у контексті, що стосується транспортних перевезень. Американська газета “*The Post and Courier*” опублікувала статтю під назвою “*Hicks column: Let slip the dogs of war ... preferably on new pavement*”, тобто, незважаючи на новий асфальт, кількість нещасних випадків не зменшується. Отже, й така «серйозна» фраза може змінювати своє забарвлення залежно від контексту.

Фразу, яку використав президент США Дональд Трамп у передвиборчій гонці, “*such a nasty woman*”⁵, швидко підхопило населення, і вона ввійшла до широкого вжитку. Так, з'явилися вірші, футболки з написами, чашки, виставки під такими заголовками.

Епоніми беруть участь у формуванні думок, тобто стають органічною частиною спілкування. Оскільки категорія модальності є конститутивною ознакою будь-якого висловлювання, в тому числі і епонімів, можна простежити зміни на лексичному, граматичному, семантичному та інших рівнях.

⁴ Джерелом виразу є цитата з Шекспіра (у російському перекладі): «На всю страну монаршим криком грянет: “Пощады нет!” — и спустит псов войны». Пізніше вона стала заголовком роману та пісні.

⁵ Фраза вперше прозвучала під час третіх президентських дебатів і адресувалася його опонентці Гіллари Клінтон.

ЛІТЕРАТУРА

1. Душенко К.В. Словарь современных цитат / К.В. Душенко. — М. : Эксмо Пресс, 2002. — 736 с.
2. Дядечко Л.П. «Крылатый слова звук», или Русская эптология / Л.П. Дядечко. — К. : Аванпост-прим, 2006. — 335 с.
3. Дядечко Л.П. «Крылатый слова звук», или Русская эптология / Л.П. Дядечко. — 2-е изд. — К. : Аванпост-прим, 2007. — 336 с.
4. Пермяков Г.Л. От поговорки до сказки: заметки по общей теории клише / Г.Л. Пермяков. — М. : Наука, 1970. — 240 с.
5. Приймачок О. Модальна метафора в українських пареміях / О. Приймачок // Вісник Львів. ун-ту : сер. філол. — Л., 2004. — Вип. 34. — Ч. 1. — С. 239–244.
6. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.wordstream.com/blog/ws/2016/11/21/video-marketing-strategy>
7. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://books.google.com.ua/books?id=8tOPoAEASAAJ&dq=elementary+my+dear+watson&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjxh4eG0dXRAhVDSZoKH Zx_CXAQ6AEIKDAC
8. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.theregister.co.uk/2017/01/20/its_elementary_ibm_when_is_watson_going_to_make_some_money/
9. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://money.cnn.com/2017/01/19/technology/cyber-cold-war/>
10. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://lobelog.com/history-after-the-end-of-history/>

REFERENCES

1. Dushenko, K.V. (2002). Slovar sovremennykh tsitat [Dictionary of Modern Quotations]. M. : Eksmo Press, 736 p.
2. Diadechko, L.P. (2006). "Krylatyi slova zvuk" ili Russkaia eptologiya [Winged Words Sounds or Russian Eptology]. K.: Avanpostrim, 335 p.
3. Diadechko, L.P. (2007). "Krylatyi slova zvuk" ili Russkaia eptologiya [Winged Words Sounds or Russian Eptology] (2nd ed.). K. : Avanpostrim, 336 p.
4. Permiakov, G.L. (1970). Ot pogovorky do skazky: zametky po obshchei teorii klishe [From Saying to Fairytale: Notes on General Theory of Cliché]. M. : Nauka, 240 p.
5. Priimachok, O. (2004). Modalna metaphora v ukrainskykh paremiakh [Modal Metaphor in Ukrainian Paremiates] Visnyk Lviv un-ty: ser. filol., 34. (1), 239–244.
6. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.wordstream.com/blog/ws/2016/11/21/video-marketing-strategy>
7. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://books.google.com.ua/books?id=8tOPoAEA SAAJ&dq=elementary+my+dear+watson&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjxh4eG0dXRAhVDSZoKH Zx_CXAQ6AEIKDAC
8. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.theregister.co.uk/2017/01/20/its_elementary_ibm_when_is_watson_going_to_make_some_money/
9. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://money.cnn.com/2017/01/19/technology/cyber-cold-war/>
10. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://lobelog.com/history-after-the-end-of-history/>